



RISEUP

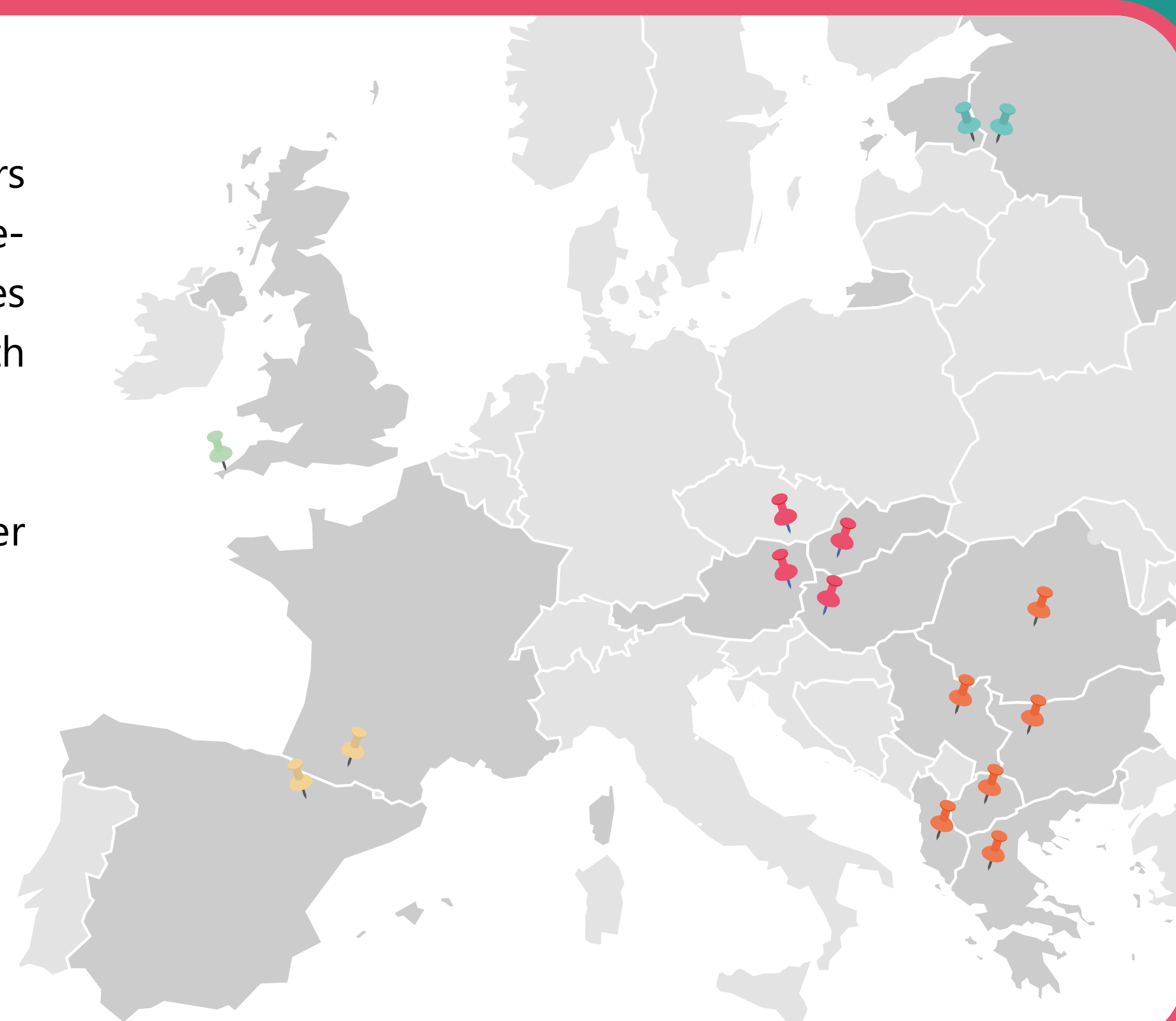
www.riseupproject.eu office@riseupproject.eu
riseup_eu riseup-he RISE UP @riseup-project

Sus RISE UP:

RISE UP ei un projecte Europeu dedicat a promòir era diversitat lingüística en Euròpa a trauèrs d'amplificar es veus de comunautats lingüistiques petites. Era iniciativa a coma objectiu empoderar comunautats lingüistiques minoritàries a compdar dera creacion de connexions entre activistes lingüistics, parlants e nauï parlants de païsi diuèrsi, era identificacion de bones practiques e eth desvolopament de diuèrsi recorsi, entre es quaus i a un *Digital Toolset* (boeta d'eirines digitals).

RISE UP trebalhe principauments damb cinc comunautats lingüistiques escampades per diuèrses parts d'Euròpa:

- Aranés (Espanha, França)
- Aromanés/Vlach (Albània, Bulgària, Grècia, Macedònia deth Nòrd, Sèrbia e Romania)
- Burgenland Croat (Àustria, Ongria, Eslovàquia, Republica Chèca)
- Cornish (Regne Unit)
- Seto (Estònia e Rússia)



Sus “Voices of Community” (Veus de Comunautat):

Eth mes de mai de 2024, eth projecte RISE UP organizèc ua Residència Artística en Barcelona. Amassèc un artista de cada comunautat deth projecte. Collaborèren, aprenèren es uns des auti, enregistrèren cançons, poèmes e ues autes creacions sonores en cada ua des sues lengües. S'escaneges eth còdi QR de jos eth perfiu de cada idiòma, poderàs entèner es veus de Brett Hiiob (seto), Fiona O'Cleirigh (cornish), Mario Csenar (burgenland croat) e Daniela Stoica (aromanés), Marina Cuito, e tanben d'Alidé Sans, que mos acompanhèc pendent uns dies de residència (aranés).



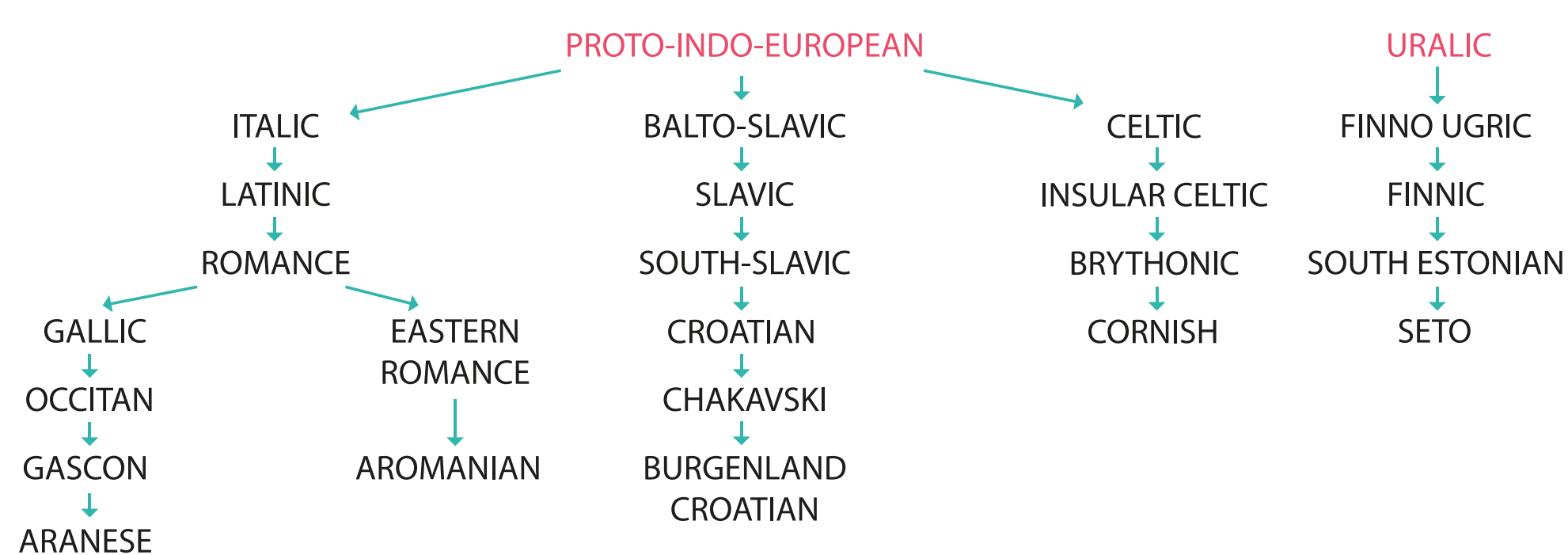
Sus era Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries (ECRML):

Sus era Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries (ECRML):

Tau e coma ditz era web deth Conselh d'Euròpa: “Era Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries (ECRML) ei era convencion europèa entara proteccion e promocion des lengües utilizades pes minoritats tradicionaus. Era Carta ei desenhada entà protegir e promòir es lengües regionaus e minoritàries e entà perméter as parlants de hèr-les a servir autant ena vida privada coma ena publica. Per tant, obligue as estats a promòir activament eth sòn usatge ena educacion, es corts, era administracion, es mejans, era cultura, era vida economica e sociau e era cooperacion transfronterera. Atau donques, era Carta va mès enlà dera proteccion des minoritats e era antidiscriminacion, ja que requerís as estats de préner part activa enes mesures promocionaus entath benefici des lengües minoritaries/minorizades. Eth Conselh d'Euròpa garantís que, çò que s'expòse ena Carta, s'amie a tèrme ena practica.”

<https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/>

Era Carta Europèa des Lengües Regionaus o Minoritàries non a estat signada per toti es païsi qu'apareishen enes següenti panèus. Quauqu'uns l'an signada mès non ratificada, e d'auti non l'an signada ne ratificada.



Aguest ei un “arbre lingüistic” (incomplèt). I pòs veir, de manèra aproximada, coma es variantes des cinc idiòmes de RISE UP son relacionades es ues damb es autes. I poderies situar totes es lengües que coneishes? Ei interessant pensar en coma es arbes lingüistics non pòden representar deth tot eth contacte lingüistic e coma es idiòmes s'an influït entre eri. Aguesta ei ua part vitau des ecosistèmes lingüistics, especiauments en lengües minoritàries.



Sus eth nombre de parlants:

Coma regla generau, eth “nombre de parlants” (enquias qu'includim enes postèrs de RISE UP) s'aurien de préner damb precaucion. Auem de tier en consideracion quauqu'elements: quin nivèu a d'auer quauquarrés d'un idiòma entà que lo pogam considerar “parlant”? Quauquarrés poderie èster considerat membre d'ua comunautat lingüistica sense conèisher e parlar er idiòma damb fluïdesa? Se i aurien d'includir es “nauï parlants” o non? Qui compde aguesti “parlants”? De quina epòca concrèta parlam? Quini metòdes s'an utilizat entà dar aguesta chifra? Quina motivacion auien entà hèr eth recompte? E quines opcions dèren as persones que responien as preguntes?

A despiet d'açò, auem includit quauques chifres publicades en articles e hònts considerades de referéncia. Auem de tier en compde qu'ena vida reau i a ua diferéncia entre es comunautats lingüistiques que pòden parlar d'us centenats de milèrs de parlants, us milèrs, us centenats o quate gats.

MINDS & SPARKS

UNIVERSITY OF TARTU

universität wien

ESPRONCEDA
INSTITUTE OF ART & CULTURE

NUROGAMES

YEN JEV

SOAS
University of London

University of Roehampton

Funded by the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Research Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Avis: RISE UP a hèt tot çò possible entà hèr qu'eth contengut e era ortografia des perfius siguen tan precisi e corrèctes coma a estat possible. Se pensatz que i a bèth aspècte deth contengut o dera ortografia que podem milhorar, se vos platz, hètz-mos-ac a saber. Ac podetz hèr en tot parlar damb era equipa que i a ena Exposicion e en preneram nòta. Tanben mos podetz contactar a trauèrs dera pagina web.



Miralh deth cèu

Sus er idiòma e era societat

- Er aranés ei era varianta lingüística der occitan qu'a evolucionat ena Val d'Aran enes Pirenèus. Administrativaments, era Val d'Aran ei part de Catalonha, mès a ligams lingüistics damb Gasconha e ligams culturaus damb era rèsta d'Occitània, que se tròbe en aute costat dera frontèra. Enquiara construccion deth Tunèl de Vielha er an 1948, era Val nheuada auie un accés molt mès facil per França pendent es iuèrns. A despiet d'açò, politicaments era Val d'Aran ère restacada principauments damb era Corona catalanoaragonesa a causa des tractats que permetien ara Val de mantier eth sòn sistèma d'autogovèrn basat ena comunautat e era familha a cambi d'un tribut en gran (eth *galin reiau*).
- I a informes que parlen d'entre 3.000 e 6.000 parlants d'aranés. Coma s'a dit anterioraments, ei part dera branca gascona der occitan, e i a un cèrt debat sus s'es dialèctes d'aguest aurièr d'èster considerats lengües pròpies. Istorically, era Val a estat un punt de trobada de lengües diuèrses. Aué en dia non ei estranh trapar aranesi que parlen enquia cinc lengües e passen automaticaments d'ua ar auta segontes convengue: aranés, catalan, castelhan, francés e anglés. Aguest ecosistèma lingüistic tanben recep ua importanta influéncia deth torisme de montanha, atau coma es migrants d'America Centrau e America deth Sud, Euròpa e de tot eth mon.
- Dempús d'èster integrada ena província de Lhèida en 1834, entre es dues republicues e es dues dictadures, era Val d'Aran perdec toti es privilègis que li quedauen. Era autoadministracion dera Val se reinstaurèc de manèra parciau dempús deth reconeishement deth *hecho diferencial* (hèt diferenciau) en 1979. Dempús de molts esfòrci, finauments eth Parlament de Catalonha aprovèc era Lei d'Aran er an 2015, ena quau reconeish era sua realitat nacionau occitana e eth sòn estatus.
- Ena Val d'Aran es movements e iniciatives que dan e cerquen supòrt entara lengua an trebalhat incansablaments pendent ans. D'ençà 2008 eth nombre de personas que pòden lièger, escriuer e parlar aranés a aumentat un 14.1%, 11% e 3.2% respectivaments. Er aranés tanben s'ensenhe activaments enes centres educatius, e ei reconeishut coma era lengua oficiala ena Val d'Aran. Eth sector culturau aranés contunhe en expansion, e includís ua emissora de ràdio atau coma diuèrses publicacions.



Situacion dera lengua?

Espanha a ratificat era ECRML. França l'a signada, mès non ratificada.

Er Occitan ei reconeishut coma ua lengua oficiala en Catalonha, mès non pas en França. Eth *Libre Vermelh de Lengües en Perilh* (UNESCO) considèra en perill es sies dialèctes coneishudi der Occitan, (auvernat, gascon, languadocian, lemosin, provençau e vivaro-alpin), quate d'eri en perill sevèr.



© Elisa Salomón Romero



Sabies que...?

Ena Val d'Aran se da era benvenguda ar ostiu damb es Hèstes deth huec, que son es tradicionaus cremades deth *Haro* en Les e deth *Taro* en Arties, celebrades era vesilha de San Joan, era net deth 23 de junh. En Les, pendent era net, s'alugue un soc d'auet de mès d'11 mètres. Eth Haro passe tot er an quilhat ena Plaça deth Haro, e quan creme, se cremen e hèn a virar es *halhes* hètes de bedoth e se baren danses tradicionaus ath sòn torn.

Entà Sant Pèir, eth dia 29 de junh, era parella de maridats mès recenta deth pòble adorne eth nau Haro damb coronas de flors en un ritau que tradicionauments se hège entà demanar fertilitat. En Arties, un soc d'auet alugat s'arrossège enquiar ajuntament pendent qu'era gent saute per dessus des ahlames. Aguestes celebracions se higeren en Patrimòni Immaterial dera Umanitat dera UNESCO er an 2015.



Sus er artista, Ricard Novell (Barcelona, 1961):

Tot e que neishí en ua ciutat, es rebrembes dera mia enfantesa tostamps an estat restacadi ara natura. Visitè era Val d'Aran per prumèr viatge quan auia un an. Auíem acampat ath cant der arriu Garona. Quan es bromes escampèren, poguí veir eth campanau de Betlan e, un shinhau mès tard, eth de Montcorbau. A compdar d'alavetz aqueth pòble formèc part dera mia vida. È viscut ena Val d'Aran d'ençà 1984, e s'afortunat de sènter era sua esséncia cada dia. Quan èra petit me shautau diboishar, mès non prení un creion enquia finaus des ans 90. D'ençà 2001 è exposat es mies òbres en diuèrses parts des Pirenèus. Tanben è hèt fòrça ilustracions patrimoniaus e naturaus, qu'an passat a formar part des panèus informatius e se pòden veir pes Pirenèus. En 2009 e en 2013 publiquè ua petita guida deth *Camin Reiau* e un mapa dera Val d'Aran, atau coma diuèrses legendes locals. Er an 2020 publiquè *Los pueblos del Valle de Arán. Un viaje fantástico a trazos de lápiz*. Actuauments, se n'a publicat era cinquau edicion, e tanben s'a revirat ath francés e ar aranés.



Dita preferida der artista:

"Montcorbison capèth, londeman dia bèth": quan eth Montcorbison (montanha aranesa) pòrte barret (a broma en tuc), londeman harà bon temps."

Contacte der artista:



Voices of Community:



1. <https://www.visitvaldaran.com/en/>
2. <https://www.conselharan.org/>
3. <https://www.institutestudisaranesi.cat/>

4. <https://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/occita/expo-aranas/full-sala-ENG.pdf>
5. https://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/dadesestudis/altres/arxiu/dossier_eulp-2018_aranas.pdf
6. Costa, J. (2023). A materialist take on minoritization, emancipation, and language revitalization: Occitan sociolinguistics since the 1970s. *Journal of Sociolinguistics*, 27, 327–344. <https://doi.org/10.1111/josl.12618>



Ua Expression Meravelhosa des Balkans e era sua Istòria

Sus er idiòma e era societat

- Er *aromanés* (*Armăneashti*/*Armăneasche*/*Rrămănesht*) o vlach ei ua varianta lingüística qu'evolucionèc en diuèrses regions e ciutats des Balcans. Se parle en "Sprachinseln", isles lingüísticas, sustot en Albània, Bulgària, Grècia, Macedònia deth Nòrd, Sèrbia e Romania, atau coma per tot eth mon.
 - Es arrasons principaus entara ampla dispersion geografica des aromanesi son eth cambi de traçat de frontères istoric e es politiqes des reassentaments des territòris enes quaus se parle. Aguest factor afectaue ar estil de vida des òmes aromanesi, qu'implicaue fòrça movement. Coma qu'èren pastors de transumància, es aromanesi se moiguèn en sasoades damb es sòns ramats de bestiar enquia què es frontères se barrèren. Les arribèc çò de madeish as mercadèrs que viatjauen entre territòris pendent tant temps e tan luenh coma podien.
 - Er *aromanés* ei ua lengua neolatina e forme part des lengües orientaus o balcaniques. I a informes que parlen d'entre 80.000 e 200.000 parlants en totau. A diferència deth sòn parent lingüistic mès poderós, eth *drakoromanés* (o romanés), er *aromanés* a tendència a integrar elements des lengües des sòns vesins. Aguesta característica ei compartida damb er *istoromanés*, qu'ei en risc seriós de desaparicion, e eth *meglenoromanian*, tanben en risc de desaparicion.
- Coma qu'es aromanesi viuen en diuèrsi païsi, es sues circumstàncies lingüísticas son mercades pes politiqes pròpies de cada un. Er aromanés se parle sustot en ambit domestic e ena comunautat, e augmente cada viatge mès era sua presència en internet. S'an proposat diuèrsi sistèms d'escritura estandards. Actuauments n'emergís un ena comunautat digitau. A despiet d'açò, encara non i a un acòrd sus es convencions ortografiques. En qüestionari sus er aromanés de RISE UP, eth 90% des participants afirmèren qu'èra era varianta lingüística que se sentissen mès pròpia.



Situacion dera lengua?

Sèrbia e Romania an ratificat er ECRML, mès non reconeishen as aromanesi coma ua minoritat etnica o lingüística. Albània, Bulgària e Grècia non an signat er ECRML, e entre eri, sonque Albània reconeish as aromanesi coma ua minoritat etnica. Er ensenhament e es servicis religiosi en aromanés s'amien a tèrme en Albània, mès manquen supòrt e hons tàr idiòma. Macedònia deth Nòrd a firmat, mès non ratificat, er ECRML. A despiet d'açò, reconeishec oficiauments ara comautatbaromanesa coma minoritat en 1991. D'ençà er an 2006 er aromanés ei era lengua oficiau comunicau ena ciutat de Kruševo, e pòt èster utilizada enes tribunaus e en encastre educatiu. Er aromanés ei considerat "definitivaments en perillh" per Atles dera UNESCO, "menaçat" en Projècte d'Idiòmes en Perillh (*Endangered Languages Project (ELP)*), e "vigorós" per Ethnologue.



© Zoran Kardula



Sabies que...?

De manèra similara ath tortèth de reis, a fòrça aromanesi les agrade celebrar era tradicion ivernau pròpia des ortodòxes balcanics de méter ua moneda en pan abans de hèr-lo a còder, tau coma aciu hèm damb eth rei e era haua. Segontes di-den, era persona que tròbe era moneda aurà sòrt er an següent. Normauments, se minge eth dia 1 de gèr (St. Basili), eth dia de Reis (Epifania) o tà Nadau. Eth tipe de pastisson e eth sòn nòm pòt variar: era moneda se met ena 'plätsinta' o 'vasilopita' en Grècia, 'česnica' en Sèrbia, 'kulaç' o 'pite' en Albània, 'banitsa' en Bulgària, 'maznik', 'plätsinta' o 'baklava' en Macedònia deth Nòrd, o en uns auti pans o pastissons locals.



Sus era artista, Teano Cardula (Skopje, 1997):

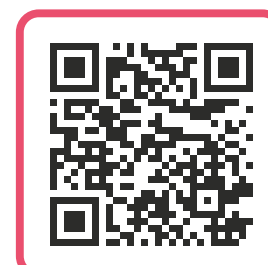
Sò ua dessenhaira grafica de 27 ans de Macedònia deth Nòrd dedicada e apassionada. Sò ua cercaira incansabla de solucions creatives entàs desfís relacionats damb eth dessenh. Me graduè ena Universitat de Sunderland e è mès de sies ans d'experiència ena mia profession. Sò centrada en dessenh social, trabalh en projèctes qu'advòquen peth feminisme, era egalitat social e es drets des minoritats e persones LGBTQ+. Coma membre dera minoritat aromanesa, hè dus ans cofundè TYCHE/TIHE, ua associacion que promò era nòsta cultura. Coma ua des pòques parlantes d'aromanés en Macedònia deth Nòrd que sò, trabalh activaments entà conscienciar sus era preservacion dera cultura aromanesa e sò comprometuda ena defensa des drets des cultures minoritàries.



Dita preferida dera artista:

"Gura adarã - gura aspardze" - "Era boca cree, era boca destruis"

Contacte dera artista:



Voices of Community:



1. The RISE UP Project with a Focus on Cross-Border Aspects of the Use and Position of Aromanian / Eva Duran Eppler, Gisela Hagmair, Violeta Heinze, Marie-Therese Sauer // Vulnerable and Endangered Languages in Europe / [ed. Annemarie Sorescu-Marinković, Mirjana Corkević, Mirjana Mirić] - ISBN 978-86-7179-127-4 - (2025), p. 23-60.
2. Sorescu-Marinković, A., Dragnea, M., Kahl, T., Njagulov, B., Dyer, D. L., & Costanzo, A. (Eds.). (11 Mar. 2021). The Romance-Speaking Balkans. Leiden, Niederlande: Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004456174>
3. Gardani, F., Lopocaro, M., & Giudici, A. (2021). In and Around the Balkans: Romance Languages and the Making of Layered Languages. *Journal of Language Contact*, 14(1), 1-23. <https://doi.org/10.1163/19552629-14010001>

4. Ntasiou, E. (2017) Aromanian Language and differentiated geographic varieties A teaching approach problems and propositions. *Proceedings of the 21st FEL Conference* 19 - 21 October 2017. Foundation for Endangered Languages
5. https://wiki.mercator-research.eu/languages/aromanian_in_the_balkans
6. <https://farsharotu.org/>

Croat, mès diferent

Sus er idioma e era societat

- Eth burgenland croat (*Gradišćanskohrvatski*) ei ua varianta lingüistica qu’a evolucionat en Burgenland, era província mès ar èst d’Àustria. I a ua grana comunautat burgenland croata en Viena, e n’i a d’autres mès petites en Ongria, Eslovàquia e Republica Chèca. Eth burgenland croat se parle a trauèrs des frontèrs estataus en entorns multilingüistics e multiculturaus.
- Eth burgenland croat ei un idioma eslau que pertanh ara branca Čakavia deth croat. I a hònts que diden qu’a un totau d’entre 30.000 e 65.000 parlants. Es variantes croates se distinguissen pera manèra damb era quau diden “qué”: ‘ča’, ‘kaj’ e ‘što’ son part deth Čakaviés, Kajkaviés e Štokaviés, respectivaments. Tot e qu’eth Čakavian domine en comunautats burgenland croates diuèrses, en idioma se trafen elements de totes tres variantes. Eth burgenland croat manten estructures, paraules e frases un shinhau arcaïques, atau coma mantlhèutes de comunautats vesies. Tanben diferissen es accents e es elements que s’emfatizen, hèt que hè qu’age ua sonoritat unica comparada damb eth croat estandard.
- Es “isles lingüistiques” deth burgenland croat se remontan as diuèrses ondades migratòries de Croàcia e Bòsnia pendent eth sègle XVI. En generau, es tèrratenents reubiquèren as servents de territòris afectats pera invasion otomana cap as sòns estats en nòrd, qu’èren devastats pera guèrra, crisis economiques e pandèmies.
- Pendent es darrèri cent ans, fòrça burgenland croats an cercat faena dehòra des sòns pòbles e se desplacen cada dia, especiaument tà Viena. De forma mès recenta, quauquì pòbles bilingües an experimentat un creishement demografic damb gent d’afiliacions lingüistiques diuèrses. Encara que i a un nombre petit d’escòles mairaus e escòles, atau coma diaris, ràdio e programes de television, cada viatge mens gent joena parle er idioma. Ua des celebracions mès importantes entàs joeni ei Dan Mladine (Eth dia dera joenessa croata), organizat peth ‘Hrvatski akademski klub’. Cada seteme, eth hestivau amasse parlants de burgenland croat de diuèrses regions. Entre es baluards dera cultura burgenland croat i a diuèrses associacions culturaus, atau coma era glèisa catolica, qu’includís eth pelegrinatge annau tà Mariazell.



Situacion dera lengua?

Àustria, Ongria, Eslovàquia e Repùblica Chèca an ratificat er ECRML, e eth burgenland croat a estat implementat coma idioma oficiau en Burgenland sonque dempús dera intervencion ena Cort Constitucionau er an 1990. Se n’a desvolopat ua varianta estandard en parallèl e de manèra independenta ath croat estandard, e Àustria auie reconeishut as croats en Burgenland coma minoritat “autoctona” fòrça abans qu’ac hesse er ECRML (Tractat des Estats de 1955).



© Hrvatske Novine



© Marktgemeinde Stinatz



Sabies que...?

Eth pòble d’Stinatz/Stinjaki celèbre era “Stinjačka svadba” (eth maridatge d’Stinatz), ua elaborada ceremònia matrimoniau ena quau era *posnašnica* (era dauna d’aunor, que va vestida damb ua pelha acolorida e ua corona de flors) e er *staćilo* (eth pairin, que pòrte un capèth damb plomes de paom e flors) pòrten ath nòvi e ara nòvia entara aubèrga locau, a on era gent deth pòble cante cançons tradicionaus de burgenland croat e bare. Eth maridatge d’Stinatz passèc a formar part deth Patrimoni Patrimòni Culturau Immateriau dera Urmanitat dera UNESCO er an 2020.



Sus era artista, Viktoria Ratasich (Oberpullendorf, 1997):

Viktoria Ratasich (Oberpullendorf, 1997) ei directora deth Club de Punt de Crotz Feminista. Viu e trebalhe en Viena, e estudie Didactica der Art ena Acadèmia de Bères Arts. Ratasich centre era sua òbra principauments en feminisme, era lengua e er usatge des hilats sociaus. S’inspire en aquerò que l’entore: era diversitat enes persones, es realitats e vivències diferentes e es diuèrses perspectives que i a en ua madeisha societat. Eth Club de Punt de Crotz Feminista forme part deth sòn trabalh de finau de mastèr. Eth projècte comencèc er an 2020, e des d’alavetz tanben a realizat diuèrsi talhèrs. En 2022, Ratasich e eth sòn Club de Punt de Crotz Feminista formèc part dera Wienwoche (Setmana de Viena). En junh de 2023, recebec eth prèmi “Mini METRON” ath joen talent deth Centre Croat (Hrvatski centar) peth sòn prètzhèt. En març de 2024, Ratasich recebec eth *‚Burgenländerin-Award’* dera revista *‚Die Burgenländerin’* ena categoria d’art e cultura.



Dita preferida dera artista:

“Perje speci - onda reci”
 (“Prumèr còtz – dempús parla” / Pensa abans de parlar”)

Contacte dera artista:



Voices of Community:



1. Tyran, Katharina. (2022) The Croatian minority in Austria and their language. EJM Europäisches Journal für Minderheitenfragen, Band 15, Dezember 2022, Heft 3-4. <https://doi.org/10.35998/ejm-2022-00012>
2. Zorka Kinda-Berlakovich, Andrea. (2014) “Sprachensteckbrief Burgenlandkroatisch”. Österreichisches Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung.
3. Krol-Hage, R. (Ed.), Schukking, A.F. (Ed.), Thomas, K. (Ed.), Robinson-Jones, C. (Ed.), & Tyran, K. (2022). Croatian: The Croatian language in education in Austria-2nd. (2nd ed.) (Regional Dossier series). Mercator European Research Centre on Multilingualism and Language Learning.

4. Hentges, G. (2009). „Brücken für unser Land in einem neuen Europa?”. In: Butterwegge, C., Hentges, G. (eds) Zuwanderung im Zeichen der Globalisierung. VS Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-531-91513-5_10
5. <https://www.hrvatskicentar.at/>
6. Zsivkovits, Elisabeth (2017). Ausgewählte Medien der burgenlandkroatischen Kultur und deren Auswirkungen auf die burgenlandkroatische Volksgruppe im Burgenland. Universität Wien <https://theses.univie.ac.at/detail/40747>

Recuperar ua lengua celtica

Sus er idiòma e era comunautat:

- Eth cornic (*Kernewek/Kernowek*) ei ua varianta lingüística qu'a evolucionat en Cornualha (Kernow), a on es nauti malhs que dan ena mar d'aguest ducat deth sud-oèst deth Reiaume Unit sopòrten es temporaus der ocean Atlantic. Eth cornic ei era unica varianta lingüística RISE UP qu'a estat recuperada. Ath delà de Cornualha, i a comunautats que parlen cornic en Londres, Cardiff e per tot eth mon. Pertanh ara branca sud-èst britanica des lengües cèltes, e Cornualha siguec reconeishuda oficiauments coma ua des sies Nacions Cèltes peth Congrès Pan-Cèltic, gràcies as esfòrci de Henry Jenner er an 1904.
- Era epòca d'esplendor deth cornish siguec pendent eth Periòde Cornic - Miejan (entre 1200 e 1600 DC), quan compdaue damb uns 39.000 parlants. Aguesta chifra patic un decreishement ininterromput dempús dera Rebellion deth Libre d'Oracions (*Prayer Book Rebellion*) er an 1549. Dempús qu'era societat se neguèsse a acceptar eth Libre d'Oracions en anglés coma unenca forma legau de culte, era repression deth cornic per part deth rei Eduard VI acabèc damb ues 4.000 víctimes. Ua auta arrason pera quau era lengua s'anèc perdent siguec eth hèt que non i aguesse ua Bíblia revirada ath cornic (se'n hec ua revirada en 2011), era manca d'un alfabet estandarizat, era migracion tà Cornualha o dehòra de Cornualha e era pèrta des ligams damb Bretanha.
- Pendent era revenguda deth cornic i a agut nombrosi estudiaires qu'an contribuït ath *dasserghyans Kernowek* (eth Reneishement deth cornic). Fòrça d'eri an adoptat eth nòm de bards cèltes, coma ara Robert Morton Nance (*mordon* vò díder ondada deth mar), en reconeishement ara sua identitat cornica o cèlta. Per çò que tanh ara lengua, aproximadaments eth 70% deth nau lexic proven de documents escrits en cornic tardiu e miejan, 25% son manlhèutes o adaptacions deth gallés e eth breton, e eth 5% restant proven der anglés. Cau tier present que tanben i a cèrti manlhèutes de lengües classiques coma eth latin o grèc.
- Per çò que tanh eth nombre de parlants, cau distinguir entre aqueri que se considèren ada eri madeishi coma parlants e es qu'an quauqua adretia. Se gontes un cens efectuat er an 2021, eth prumèr grop conste de 563 persones. Respècte ath dusau, un estudi efectuat en 2018 explique qu'ues 3.000 persones compdem damb un minim coneishement der idiòma. Enquiar an 2010, era classificacion deth cornic ena UNESCO ère "extinguit". Afortunadaments, aqueth an cambièc ar estat actuau de: "en perill critic". Semble qu'a passat çò que vaticinaue Robert Morton Nance abans de morir: "Ua generacion a metut eth cornic de pè. Ara li tòque a ua auta de hèr-lo a caminar".



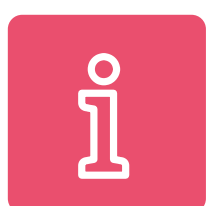
Situacion dera lengua?

Eth Reiaume Unit a ratificat er ECRML. En 2002, eth cornic siguec reconeishut jos er ECRML e eth govèrn deth Regne Unit li concedic er estatus de lengua minoritària en 2014. I a nombroses iniciatives que contunhen fomentant era lengua des d'enfocaments fòrça diuèrsi. Entre eres i a eth Conselh de Cornualha, era Akademi Kernewec, era Junta dera lengua cornica. Per çò que tanh ara cultura, eth cornic compde damb publicacions e pellicules. Er encastre dera musica tradicionau e es arts sceniques ei fòrça viu, e se hènt plan esfòrci entà ensenhar-la enes escòles. D'ençà 2008 s'utilize era forma escrita estandar (Standard Written Form, SWF).



Sabies que...?

Un des elements mès reputadi dera gastronomia Cornica ei era pasty, hèta damb pasta brisa farcida damb tota sòrta de farciments, autant docí coma salats. Era re-cèpta originau proven deth sègle XIII, e ua des sues parts mès importantes ei eth bòrd empegat, que li da ua forma de mieja lua. Coma que se i pòt mèter lèu lèu de tot, s'acostumaue a díder qu'eth demòni non gossaue entrar en Cornualha pr'amor qu'auie pòur d'acabar laguens d'ua *pasty*. Tanben s'explique qu'es minèrs (era mineria ère ua profession fòrça estenuda en Cornualha) la hègen a servir coma mange e dempús la lançaven. Perqué ac hègen, s'ère era part mès cracanta? Donques perqué auien es mans plies d'arsenic degut ath sòn trabalh. Era part que lançaven, didien, servie entà neurir as knockers, es gripets que viuïen laguens des mines.



Sus era artista, Lianne Wilson:

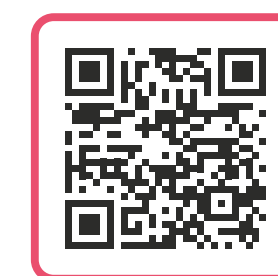
Lianne se definís coma artista, escrivana, activista, poèta e traçada cronica d'esquèrres a qui se li da mau díder que non a "sonque un aute projecte". Enes sues paraules, *ei fiercely queer and queerly fierce* (ferotjaments *queer* e estranhaments ferotga). Discapacitada, ei en luta contra era Síndrome de Fatiga cronica e era encefalopatia mellitus (SFC/EM), damb un bricalh d'ansietat. Proven des "montanhes" lunars e es piscines d'alcoòl de Clay Country, Cornualha. Viu en Cardiff, a on anèc tara universitat. En 2023, Lianne siguec nomentada barda de Gorsedh Kernow, en tot préner eth nòm de Niwlen Ster ("nebulosa"), un nòm qu'utilize en linha. Trebalhe en Cornualha, anglés e a viatges un shinhau en gallés. A guanhat tres viatges eth prèmi Gorsedh Kernow pes sòns escrits en cornic; era sua poesia a estat publicada en diuèrses revistes. Neishuda en 1985, era sua òbra ei influenciada pera auntologia deth synthwave, eth languiment infantil des 90 e eth *glitch*, a viatges hèta tradicionauments, a viatges digitauments, soent ua barreja. Era sua òbra ei un aute veicul entath sòn activisme: mès cornic, escote mès rebèl e en mès lòcs visti per mès gent. Met en mercat quauqu'uns des sòns dessenh, bèth un des quaus entà recaptar sòs entara ajuda mutuau. Vò un linguatge radica damb espaci entà toti (onan hag oll) en qué era gent pogue viuer tota era vida, se vò.



Dita preferida dera artista:

"An lavar koth yw lavar gwir:
Ny vynn nevra dos 'vas a daves re hir;
Bes den heb tawas re gollas y dir."
"Çò que ditz era vielha dita ei cèrt,
ua lengua massa longa, ua man massa cuerta,
mès quauquarrés sense lengua, era sua tèrra pèrd."

Contacte dera artista:



Voices of Community:



1. Ferdinand, Siarl (2013). "A Brief History of the Cornish Language, its Revival and its Current Status," e-Keltoi: Journal of Interdisciplinary Celtic Studies: Vol. 2, Article 6.
2. Sayers, D., Davies-Deacon, M., & Croome, S. (2019). The Cornish language in education in the UK. (2nd ed.) (Mercator Regional Dossiers). Mercator European Research Centre on Multilingualism and Language Learning.
3. Mills, Jon (2010) Genocide and Ethnocide: The Suppression of the Cornish Language. In: Interfaces in Language. Cambridge Scholars, pp. 189-206. ISBN 9781443823999.

4. <https://www.cornwall.gov.uk/parks-leisure-and-culture/the-cornish-language/cornish-language-programme/cornish-language-office/>
5. <https://www.akademikernewek.org.uk/?locale=en>
6. <https://www.kesva.org/>

Ena frontèra entre dus mons

About the language & community

- Eth Seto (*Seto kiil'*) ei ua varianta lingüistica qu'a evolucionat ena region de Setomaa (que signifie, de manèra literau, era tèrra des Seto). D'aguesta s'acostume a dider qu'ei 'katõ ilma veere pääl', ena frontèra entre dus mons. Istorically, Setomaa auie estat ua region separada der Empèri Rus. A compdar de 1918 siguec junhuda a ua des frontères dera Republica d'Estònia, e siguec dividida entre dues Republicues Sovietiques en 1944. Alavetz, aproximadaments eth 75% dera poblacion passèc a èster part dera Republica Sovietica Federativa Socialista de Rússia e eth 25% dera Republica Socialista Sovietica d'Estònia. Dempús dera independéncia d'Estònia er an 1991, era division a contunhat, tot e qu'era frontèra actuau non s'a ratificat oficiauments degut a disputes territoriaus. Eth contacte transfronterèr a estat complicat d'ençà era invasion russa d'Ucràina.
- Segontes quauqui informes, semble que queden aproximadaments 250 parlants de seto en Rússia, 4.000 en Setomaa, e entre 25.000 e 30.000 persones damb quauqui coneishements de seto en Estònia, Sibèria (a causa dera ondata migratòria de hè cent ans) e ena rèsta deth mon. En aquest contèxte era religion a jogat un papèr important: a diferéncia des Võro, es sòns vesins d'Estònia, es seto son istoricaments ortodoxes, non pas luterans. Enes sues festivitats religioses seguissen eth calendari "vielh" (julian), e ua des sues tradicions mès importantes ei era de celebrar es tradicions religioses locaus damb un minjar enes hòsses familiars entà commemorar as sòns dauancèrs.
- Era educacion elementau populara ei ua tradicion luterana. Coma hèt contrastant, enquia que non se hec accessibla era educacion publica (en Estonià, non en Seto), sonque quauqui òmes seto poderen estudiar. Ei per aquerò qu'eth seto ère sustot un idiòma orau que se transmetie de generacion en generacion. As folcloristes finesi e estonians deth sègle XIX en deuant les semblèc un tresòr. Des d'alavetz s'a bastit un archiu extens de poesia seto en vèrs, cançons e folclòre. Aquesta siguec ua epòca de construccion dera nacionalitat coneishuda coma *eepose-igatsus* (eth desir d'ua epica). D'aciu en neishec eth ròtle dera figura legendària deth *Rei Peko*, qu'era cantaira Anne Vabarna, en collaboracion damb eth folclorista Paulopriit Voolaine, narrèc en ua epica seto.
- Ua des celebracions mès importantes der an entàs seto ei eth '*Kuningriigi päiv*' (Dia deth Reiaume), qu'atrè de cap a 8.000 persones cada an. Pendent aquest dia a lòc ua ceremònia ena quau se declare Setomaa coma "reiaume" e se celèbre era artesanía seto. Tanben s'escuelh ar "ülemsootska" (pregonèr en cap), qu'ei eth pòrtavotz cerimoniau e espiutau dera comunautat. Segontes ditz era legenda, aquesta figura receberà conselh deth Rei Pekko en sòms.
- D'ençà dera decada tumultuosa des ans 50 deth sègle XX, es pòbles seto s'an agut d'enfrontar ara pèrta de poblacion. A on antigament i auie agut enquia 30 granges ara i a pòc mès de quate gats. A despiet d'açò, er interès ena region e cultura seto semble que va en augment. Per exemple, en 2021 se dauric era primèra escolà mairau en seto, es naues generacions pòden gaudir deth campament de Cant Leelo e, pendent es darrères decades s'an publicat quauqui libres ena sua lengua.



Situacion dera lengua?

Estònia non a signat era ECRML e non reconeish eth seto coma lengua. Er "estonian standard" ei basat enes variantes lingüistiques d'Estònia deth Nòrd, pendent qu'eth seto, amassa damb eth mulgi, tartu e eth võro, apartien ara branca deth sud-estonian deth finno-urgic (de manèra mès precisa, baltic-finés). Er idiòma mès a tocar deth seto ei eth võro, mès a un lexic e ua prononciacion d'influéncia russa que lo hè unic. Es seto son en trèn de bastir relacions damb unes autes comautats de lengües finno-ugriques en Rússia e Escandinàvia, pendent qu'eth Conselh Seto declarèc eth seto coma lengua indigèna en 2017.



© Kristin Kuutma



© VisitSetomaa



Sabies que...?

Eth *Seto Leelo* ei ua tradicion corau polifonica damb metrica poetica arcaica cantada ena lengua vernaculara que s'acostume a cantar en public damb era ròba tradicionau seto. S'inscriguec ena Lista Representativa de Patrimòni Culturau Intangible dera Umanitat dera UNESCO er an 2009. Se tracte principauments de coraus femenines, e era improvisacion e era creacion des letres son ua mèrca de distincion particulara. Cada an pendent eth Dia deth Reiaume se corone ara milhor cantautora de *seto leelo* der an. En Obinita i a ua escultura de pèira de 3 mètres de nautada der escultor Elmar Rebane que celèbre aquestes "Mairs dera Cançon" qu'an mantengut aquesta disciplina artistica d'expression creativa ath long des sègles.



Sus era artista, Yyhely Hälvin (Põlva, 1993):

Sò ua artista visuau e professora d'art de Setomaa, region a on passè era major part dera mia enfantesa. Maugrat eth pas des ans, eth mèn còr encara ei plen deth misticisme e ambient unic d'aguesta part deth Sud d'Estònia. Seguraments m'apropè ath mon der art degut a qu'era mia mair ei artesana e pintora. Dempús de graduar-me en Departament d'Animacion dera Acadèmia d'Arts d'Estònia (2012, cum laude), me centrè ena pedagogia e lèu obtenguí eth mèn mastèr en aquest encastre ena Universitat de Tallinn.

Enes mies òbres s'i pòt veir ua barreja d'aquerò macabre e aquerò bèth, m'agrade crear èsters e criatures que provien der inconscient. Me sentisqui confortabla en tot experimentar damb materiaus e mejans diuèrsi, coma ara eth gravat e era aquarèlla, era fotografia, era hanga o tanben eth cuer. Per çò que tanh ar ensenhamet, entà jo ei important retornar bèra causa ara nòsta comunautat nadiua e ensenhar as mainatges es causes que considèri importantes. Ei per açò qu'anè entà Põlva, a on trebalhi coma professora d'art, en tot transmèter as estudiants era importància d'auer ua anma d'artista. Non se tracte sonque de dider-les qué an de hèr, m'agrade ensenhar ath madeish viatge qu'aprenem d'eri.



Dita preferida dera artista:

"Ar' harinõt, sõs pörgoh kah hää!

Se te i acostumes, tanbe s'està ben en lunfèrn!"

Contact de l'artista:



Voices of Community:



1. Kadri Korenik: The Seto language in Estonia: An Overview of a Language in Context (2011) <https://phaidra.univie.ac.at/o:103768>
2. https://setoinstituut.ee/pdf/setomaa_unique_and_genuine.pdf
3. <https://www.visitsetomaa.ee/en>

4. <https://www.setomaa.ee/kogukond/en>
5. Robert Kaiser & Elena Nikiforova (2006) Borderland spaces of identification and dis/location: Multiscalar narratives and enactments of Seto identity and place in the Estonian-Russian borderlands, *Ethnic and Racial Studies*, 29(5), 928-958, DOI: 10.1080/01419870600813975
6. Kristin Kuutma. Creating a Seto Epic. (2004) Oral Tradition: 108-150.

QUÉ?! Era exposicion itineranta de



Ta hèr aguesta exposicion demanèrem a un artista de cada comunautat que creèsse ua òbra d'art ena quau transmetesse un messatge, ua imatge o un sentiment que volguesse compartir damb er espectador. Per exemple, se les preguntèc: qué li dideríetz ara vòsta comunautat? E ara gent que non n'ei part? Eth punt de partida sigueren un pielèr de preguntes d'aguest estil e longues convèrses sus era identitat e era lengua. Pendent eth transcurs de RISE UP auem après qu'i a fòrça tà conéisher, tà descurbir, tà expressar. I a fòrça causes que desconeishem. A trauèrs d'aguesta exposicion mos amassam tà apréner es uns des auti e es uns ath costat des auti... QUÉ?! Ac vam a descurbir amassa.



Tu tanben es ua part importanta dera vida d'ua lengua: era sua preservacion, eth sòn ussatge, era sua evolucion. Qué te ditz aguesta exposicion? Qué mos dideries? Vene e compartís es tues experiéncias damb era equipa de RISE UP.